

International Business and Global Economy 2014, no. 33, pp. 113–124

Biznes międzynarodowy w gospodarce globalnej 2014, nr 33, s. 113–124

Edited by the Institute of International Business, University of Gdansk

ISSN 2300-6102

e-ISSN 2353-9496

DOI 10.4467/23539496IB.13.008.2393

Joanna Michalczyk

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Systemy jakości żywności i inne formy wyróżnienia produktów wysokiej jakości w warunkach członkostwa Polski w Unii Europejskiej

Członkostwo Polski w strukturach europejskich wymusiło na polskich producentach żywności konieczność dostosowania się do rozwiązań funkcjonujących w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Jednym z nich jest działalność w obrębie systemów jakości, które stanowią element różnicowania dochodów, zwiększania aktywności wiejskiej oraz istotny atrybut mogący przesądzać o konkurencyjności polskich producentów żywności. Czynniki sprzyjającymi rozwijaniu oznaczeń jakościowych żywności są położenie geograficzne kraju, bogate dziedzictwo kulturowe oraz nieskażone środowisko naturalne. Krajowi wytwórcy żywności aktywnie uczestniczą w systemach jakości ustalonych na poziomach wspólnotowym i krajowym. Celem publikacji jest umiejscowienie polityki jakości we Wspólnej Polityce Rolnej UE ze szczególnym uwzględnieniem systemów jakości żywności, a także innych form wyróżnienia produktów wysokiej jakości po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej, oraz zbadanie zakresu ich wykorzystania przez krajowe podmioty. Aby osiągnąć powyższy cel, posłużono się metodą opisową oraz analizą literatury.

Food quality schemes and other forms of distinguishing high-quality products under the circumstances of Poland's membership in the European Union

Poland's membership in European structures forced Polish food producers to adapt to the solutions applied under the Common Agricultural Policy. One of them is the operation under quality schemes, which play a part in the income diversification and increasing rural activities, and constitute an important attribute that could prejudice the competitiveness of Polish food producers. The geographical position of the country, rich cultural heritage, and unpolluted environment support the development of food quality markings. National food producers participate actively in quality schemes set both at the Community and national levels. The purpose of this paper is to determine the place of quality policy in the Common Agricultural Policy of the EU, with particular emphasis on food quality schemes as well as on other forms of distinguishing high quality products after Poland's accession to the European Union, and to examine the range of their use by domestic entities. To achieve this objective, a descriptive method and an analysis of literature were utilised.

Keywords: food, food quality, quality schemes, European Union

Klasyfikacja JEL: O13, Q18, L15, L66

Wprowadzenie

Akcesja Polski do struktur europejskich spowodowała w sektorze rolno-spożywczym znaczące zmiany i umożliwiła jego rozwój. Sprawiała, że ten dział krajowej gospodarki stał się przestrzenią dającą okazję do realizacji wielu zadań. Wśród nich można wyróżnić w szczególności: działania produkcyjne – obejmujące dostawy żywności, pasz i innych produktów nieżywnościowych (w tym dostawy surowców na potrzeby energetyczne); działalność usługową – dotyczącą m.in. rozwoju turystyki i, co się z tym wiąże, promocji kraju za granicą; funkcje społeczne – oparte na zapewnianiu miejsc pracy; działania przestrzenne dotyczące rozwoju infrastruktury wiejskiej; działania środowiskowe skupiające się m.in. na zachowaniu bioróżnorodności i krajobrazu, żywotności wsi oraz na promowaniu praktyk produkcji i hodowli przyjaznych środowisku naturalnemu; działania w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego, np. poprzez certyfikowanie żywności unijnymi oznaczeniami dla produktów regionalnych i tradycyjnych.

W przypadku produkcji żywności – podstawowego i najważniejszego zadania omawianego sektora – można dostrzec niebywały postęp w przetwórstwie, który przejawia się nie tylko poprawą jakości produktów, poszerzeniem asortymentu i modernizacją zaplecza technicznego, ale również wykształceniem się różnych kategorii żywności, w zależności od potrzeb rynku. Wśród najważniejszych jej rodzajów wymienia się żywność: ekologiczną, regionalną i tradycyjną, genetycznie zmodyfikowaną, wzbogacaną, specjalną, probiotyczną, tzw. wygodną. Spotkać można również wyroby przeznaczone do spożycia przez przedstawicieli konkretnych wyznań [Wiśniewska, Malinowska, 2011]. Przywołane produkty, podobnie jak inne, są przedmiotem rozwijającego się na szeroką skalę polskiego eksportu, zarówno do państw Wspólnoty, jak i państw trzecich. W związku z rosnącą konkurencją na tych rynkach szczególnie ważne stają się zatem działania ukierunkowane na wyróżnienie cech i właściwości produktów poprzez działalność podmiotów w ramach określonych systemów jakości żywności.

Celem publikacji jest umiejscowienie polityki jakości we Wspólnej Polityce Rolnej UE ze szczególnym uwzględnieniem charakterystyki systemów jakości żywności, a także innych form wyróżnienia produktów wysokiej jakości po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej oraz zbadanie zakresu ich wykorzystania przez krajowe podmioty. W niniejszym opracowaniu posłużono się metodą opisu oraz analizą literatury.

1. Polityka jakości żywności w legislacji europejskiej

Postępująca globalizacja i internacjonalizacja działalności sprawiły, że produkcja żywności i jej wymiana z zagranicą stały się wyzwaniem, przed którym stanęły poszczególne kraje, w tym członkowie Unii Europejskiej. Szybko rozwijający się handel międzynarodowy produktami rolno-spożywczymi oraz rosnąca rola koncernów międzynarodowych w dostawach (często na duże odległości), jak również wydłużenie kanałów dystrybucyjnych za sprawą zwiększonej liczby pośredników sprawiły, że na rynku żywnościowym – coraz bardziej anonimowym – zaczęły pojawiać się produkty niepełnowartościowe, a nawet niebezpieczne dla zdrowia ludzkiego. Nie bez znaczenia dla unijnych producentów i konsumentów pozostaje również fakt postępującej liberalizacji wymiany żywności poprzez zawieranie umów handlowych czy poprzez kolejne rozszerzenia ugrupowania oraz (w skali świata) pod auspicjami General Agreement on Tariffs and Trade – World Trade Organization (GATT – WTO). W obliczu rosnącej konkurencji ze strony krajów o niskich kosztach produkcji jednym ze sposobów przeciwstawienia się tym nowym trendom handlowym jest duża dbałość o jakość unijnych produktów.

Mając na uwadze starania państw członkowskich w zakresie sprostania wyzwaniom dotyczącym jakości produktów rolno-spożywczych, organy unijne opracowały programy i rozporządzenia umożliwiające dążenie do tego celu. Można wyróżnić dwa sposoby jego osiągnięcia: za pomocą środków podstawowych oraz środków i programów zapewnienia jakości [Komisja Europejska, 2008; FAPA, 2011]. Do tych pierwszych zalicza się rozporządzenia Unii dotyczące wymogów w zakresie produkcji podstawowej, które mają na uwadze bezpieczeństwo, higienę, skład produktu, tożsamość oraz dbałość o środowisko, o uprawę roślin i hodowlę zwierząt. W drugiej grupie środków mieszczą się ponadstandardowe rozwiązania pozwalające zapewnić jakość, pozwalające spełniać rosnące oczekiwania konsumentów oraz generować zwiększone przychody ze sprzedaży. Można tu wymienić: produkcję żywności wyróżniającą się wysoką jakością i szczególnymi walorami, np. smakowymi, czy pochodzeniem; rejestrację nazw produktów tradycyjnych, regionalnych i ekologicznych; ustanowienie unijnych norm handlowych dla wielu sektorów w celu podkreślenia unikalnych właściwości produktów; promowanie produkcji pochodzącej z najbardziej oddalonych regionów UE oraz systemów certyfikacji żywności utworzonych przez prywatne i publiczne organy celem lepszego informowania nabywców i konsumentów o właściwościach produktu i metodach jego produkcji [Komisja Europejska, 2008; FAPA, 2011].

Wzmoczona koncentracja państw członkowskich Unii Europejskiej na wdrażaniu rozwiązań legislacyjnych w zakresie jakości żywności nastąpiła w latach

dziewięćdziesiątych. Inicjatorem tego typu działań stała się Francja, która istotnie przyczyniła się do rozpowszechnienia praktyk dotyczących jakości żywności i osadzenia ich w prawodawstwie wspólnotowym na wzór własnego, już obowiązującego [Certyfikaty..., 2014]. Punktem wyjścia dla rozwijania współpracy państw członkowskich w badanym obszarze stał się rozpoczęty w 1992 r. proces harmonizacji ram prawnych dla systemu rejestracji i ochrony produktów regionalnych i tradycyjnych [Borowska, 2008], a innym ważnym dokumentem dającym fundament do kształtowania unijnej polityki jakości było rozporządzenie Rady EWG z czerwca 1991 r., ustanawiające ogólne zasady definicji, opisu i prezentacji win aromatyzowanych.

W związku z tym, że UE jest znaczącym producentem żywności w skali świata, jej starania w zakresie utrzymania i doskonalenia jakości są istotnym elementem strategii sektora rolno-spożywczego na zglobalizowanym rynku. Prowadzona przez Unię polityka jakości gwarantuje konsumentom, że nabywają produkty wysokiej jakości. Wysoka różnorodność towarów sprawia, że nabywcy oczekują rzetelnych i jasnych informacji na temat nie tylko ich jakości, ale i miejsca pochodzenia czy np. warunków, w jakich zostały wytworzone. Stąd rozporządzenia przyjęte przez organy unijne należą do najbardziej restrykcyjnych na świecie w zakresie zachowania bezpieczeństwa żywności, jej składu, higieny produkcji, zachowania dobrostanu zwierząt, zdrowia roślin oraz ochrony środowiska naturalnego [FAPA, 2011]. Niezmiernie ważna w prowadzeniu skutecznej polityki jakości żywności jest tzw. koncepcja „od pola do stołu konsumenta”, która pozwala kontrolować i zapewniać bezpieczeństwo i jakość żywności na wszystkich etapach produkcji i dystrybucji [Jakubowski, 2014].

Kluczowe znaczenie w rozwinięciu prawodawstwa w zakresie jakości produktów rolno-spożywczych miało opublikowanie przez Komisję Europejską w październiku 2008 r. Zielonej Księgi w sprawie jakości produktów rolnych [Komisja Europejska, 2008]. Celem jej wydania stała się wieloaspektowa analiza istniejących już na terenie Wspólnoty systemów jakości żywności i zbadanie potencjalnej potrzeby stworzenia dodatkowych. W pierwszej części dokumentu zamieszczono podstawowe wymagania w zakresie produkcji rolnej oraz normy handlowe. W części drugiej omówiono systemy zapewnienia jakości obejmujące oznaczenia dla produktów: regionalnych i tradycyjnych, z regionów najbardziej oddalonych i rolnictwa ekologicznego. Mając na uwadze korzyści płynące z działania podmiotów w ramach systemów jakości, organy Wspólnoty podjęły prace nad ustanowieniem kolejnych systemów, dotyczących produktów z regionów o szczególnych walorach przyrodniczych czy górskich, wyrobów powstałych z poszanowaniem zasad dobrostanu zwierząt i oznakowania „wyprodukowano w UE”, oraz nad projektem przewidującym rozszerzenie systemu oznakowania Ecolabel na przetworzone produkty rolne. W ostatniej części Zielonej Księgi

zwrócono uwagę na rosnącą liczbę prywatnych i krajowych systemów certyfikacji jakości żywności.

Dalsze prace państw członkowskich UE nad kształtowaniem polityki jakości zaowocowały wydaniem przez Komisję Europejską w maju 2009 r. komunikatu w sprawie polityki jakości produktów rolnych. Stał się on punktem wyjścia do ustanowienia unijnej strategii w tym zakresie. W dokumencie tym zwrócono uwagę na konieczność rozwinięcia ogólnych założeń polityki jakości w związku z jej ewolucją w ramach stosowanych instrumentów oraz rozciąganiem jej na kolejne sektory. Mając na uwadze wielość i złożoność systemów jakości ustanowionych na poziomie wspólnotowym, krajowym oraz prywatnym, wskazano konieczność ich uproszczenia i doprecyzowania, z zachowaniem ich spójności. Ponadto zadecydowano o potrzebie wprowadzenia oceny wartości dodanej i pożyteczności nowo wprowadzanych systemów jakości. Skupiono się również na poprawie rozpoznawalności unijnych systemów jakości poza terenem ugrupowania. Dodatkowo, w celu wspierania wymiany produktów ekologicznych z krajami trzecimi, sprecyzowano potrzebę wzajemnego uznawania norm dotyczących tych towarów [Komisja Europejska, 2009].

Dopełnieniem prac prowadzonych na szczeblu unijnym była wydana przez Parlament Europejski w marcu 2010 r. rezolucja w sprawie polityki jakości produktów rolnych. Skupiono się w niej m.in. na znaczeniu jakości dla zachowania konkurencyjności unijnych produktów na zglobalizowanym rynku i dla podtrzymania dziedzictwa kulturowego i kulinarnego UE. Ponadto wskazano, że stanowi ona w procesie wytwórczym istotną wartość dodaną, która zapewnia przychody na odpowiednim poziomie. Podkreślono również znaczenie prowadzenia polityki jakości dla podnoszenia wartości dodanej gospodarek regionów europejskich, dywersyfikacji działalności na obszarach wiejskich, podnoszenia kwalifikacji, odnoszenia korzyści zdrowotnych przez człowieka i dbałości o środowisko naturalne, a także jej wkład w realizację koncepcji zrównoważonego rozwoju (poprzez wspieranie tzw. zintegrowanej produkcji czy produkcji ekologicznej). Odniesiono się także do konieczności ukierunkowania negocjacji na forum WTO i w stosunkach bilateralnych na wzmocnienie w krajach trzecich ochrony prawnej unijnych oznaczeń geograficznych. Zwrócono również uwagę na potrzebę zwiększenia wsparcia finansowego dla działań promujących Chronioną Nazwę Pochożenia i Chronione Oznaczenie Geograficzne. Jednocześnie przestrzeżono przed nadmiernym mnożeniem nowych systemów jakości [Parlament Europejski, 2010].

Dalsze prace organów unijnych zaowocowały opracowaniem i przyjęciem przez Komisję w 2010 r. tzw. pakietu jakościowego [Komisja Europejska, 2010]. Wydaje się, że był to przełomowy moment w reformie polityki jakości produktów rolnych. Głównym celem propozycji zawartych w pakiecie stało się usprawnienie

komunikacji na temat jakości produktów rolno-spożywczych pomiędzy poszczególnymi uczestnikami łańcucha żywnościowego. Ponadto, miał on się przyczynić do rozwoju polityki jakości poprzez doprecyzowanie wytycznych do istniejących już systemów (z naciskiem na uściślenie i uproszczenie procedur) oraz wprowadzanie nowych systemów przy zachowaniu ich większej spójności. Szczególną uwagę poświęcono udziałowi w unijnych systemach jakości producentów drobnych oraz zamieszkujących obszary górskie. Zdecydowano również o konieczności udoskonalenia i zwiększenia spójności norm handlowych.

Ostatnim wartym uwagi dokumentem jest rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady z listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych. W kontekście postępującego wzajemnego otwierania się rynków rolnych poszczególnych państw oraz ciągłego poszerzania Wspólnoty o kolejne kraje członkowskie producenci żywności stanęli przed koniecznością poszukiwania atutów gwarantujących im przetrwanie i rozwój innych niż tylko cenowe. Stały się nimi w szczególności jakość i różnorodność, które dla kupujących na zintegrowanym rynku są wyznacznikiem standardu życia, dobrobytu, poczucia tożsamości i które wpływają na zachowanie zdrowia ludzkiego. Ponadto, mając na uwadze fakt, że produkcja żywności w ramach systemów jakości może przynosić korzyści regionom o specyficznych warunkach gospodarowania, podkreślono integralne i dopełniające znaczenie polityki jakości w realizacji polityki rozwoju obszarów wiejskich. Celem omawianego rozporządzenia stało się wsparcie producentów branży rolno-spożywczej w informowaniu kupujących i konsumentów o specyficznych cechach nabywanych produktów, zwłaszcza w odniesieniu do oznakowania żywności symbolami wiążącymi ją z obszarem geograficznym czy symbolem gwarantowanej tradycyjnej specjalności. Dodatkowo określono wymogi posługiwania się określeniami jakościowymi stosowanymi fakultatywnie, takimi jak „produkt górski” czy „produkt rolnictwa wyspiarskiego”. Podjęto również prace nad rozwinięciem nowego systemu etykietowania dotyczącego rolnictwa lokalnego i sprzedaży bezpośredniej, aby wesprzeć podmioty we wprowadzaniu żywności na rynek lokalny [Rozporządzenie, 2012].

2. Polityka jakości jako kluczowy element Wspólnej Polityki Rolnej

Omawiając politykę jakości żywności, należy podkreślić, że stanowi ona integralną część polityki rolnej prowadzonej na poziomie wspólnotowym. Wspólna Polityka Rolna jest jedną z najstarszych dziedzin współpracy, nawiązanej już w latach pięćdziesiątych. Jej cele zostały sformułowane w Traktacie Rzymskim i dotyczyły poprawy produktywności rolnictwa w drodze postępu technicznego,

zapewnienia rolnikom godziwych warunków bytowych oraz satysfakcjonujących dochodów, stabilizacji branżowych rynków oraz umożliwienia konsumentom nabycia żywności „po rozsądnych cenach”. Polityka rolna Unii na przestrzeni minionych lat wyraźnie jednak ewoluowała. Początkowo mało istotne aspekty jakościowe stały się w miarę upływu czasu jednym z fundamentów funkcjonowania wspólnego rynku rolnego. Obecnie prowadzenie polityki jakości i wyróżniania produktów stanowi kluczowy element strategii unijnego sektora rolno-spożywczego na zglobalizowanym rynku. Spośród wielu rozwiązań mieszczących się w tym zakresie na szczególną uwagę zasługują systemy jakości żywności. Zostały one ujęte w drugim filarze Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2007–2013, w ramach pierwszej osi tematycznej „Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego”, pod nazwą „Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności”.

Ogólny podział systemów jakości żywności pozwala wyodrębnić systemy o zasięgu wspólnotowym oraz krajowym. Do tych pierwszych zalicza się: System Chronionych Nazw Pochodzenia (Protected Designation of Origin – PDO), System Chronionych Oznaczeń Geograficznych (Protected Geographical Indication – PGI), System Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności (Traditional Speciality Guaranteed – TSG) oraz System Rolnictwa Ekologicznego. Natomiast w ramach systemów krajowych funkcjonują: Integrowana Produkcja (IP), System „Jakość Tradycja”, System Jakości Wołowiny (Quality Meat Program – QMP), System Jakości Wieprzowiny (Pork Quality System – PQS) oraz System Gwarantowanej Jakości Żywności (Quality Assurance for Food Products – QAFP) [Kieljan, 2011]. Pierwsze trzy systemy krajowe uzyskały wsparcie z unijnego budżetu. Pozostałe dwa aplikują o wpisanie do Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW).

Opatrywanie produktów odpowiednimi oznaczeniami to nie jedyna korzyść dla uczestników systemów jakości żywności. Mogą oni liczyć również na wsparcie finansowe w zakresie działania nr 133 PROW „Działania promocyjne i informacyjne”. Jest ono skierowane wyłącznie do grup producentów, które działają w oparciu o systemy jakości żywności, w odniesieniu do określonych produktów lub sposobów produkcji. Ponadto można również wskazać działanie nr 142 PROW „Grupy producentów rolnych”, które wspiera finansowo tworzenie tego typu formacji.

W nowej polityce rolnej na lata 2014–2020 systemy jakości żywności utrzymały swoją strategiczną pozycję i zostały zamieszczone w priorytecie nr 3 PROW pod nazwą „Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie”. O randze problematyki jakości żywności świadczy to, że jednym ze szczegółowych celów tego priorytetu jest dążenie do lepszego zintegrowania producentów w łańcuchu żywnościowym poprzez systemy jakości, promocję na rynkach lokalnych, skrócenie łańcucha dostaw i działań

ność organizacji międzybranżowych i grup producenckich. Cel ten ma zostać osiągnięty m.in. poprzez zapewnienie płatności dla rolników ponoszących koszty w związku z wytwarzaniem produktów objętych systemami jakości, pomoc dla nowych grup producentów, wsparcie inwestycyjne projektów ukierunkowanych na tworzenie powiązań pomiędzy sektorem przetwórstwa a producentami rolnymi dotyczących skrócenia łańcucha dostaw oraz budowę i modernizację targowisk [MRiRW, 2014].

3. Działalność polskich producentów żywności w ramach systemów jakości żywności

Polski rynek żywności o wysokiej jakości pozostaje w fazie rozwoju. Zainteresowanie uczestnictwem w systemach jakości żywności jest widoczne i nie słabnie. Warto nadmienić, że wsparcie dla producentów żywności o wysokiej jakości przyszło stosunkowo późno: pierwsze decyzje administracyjne o przyznaniu pomocy zapadły z końcem 2009 r. Wiązało się to z koniecznością uzyskania akredytacji przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w celu pełnienia funkcji agencji płatniczej. Dlatego pierwszych płatności na rzecz beneficjentów dokonano dopiero w 2010 r. [Stec, Stec, 2014]. Warto dodać, że wprowadzie każdy z uznanych systemów jakości posiada górny limit rocznych płatności dla beneficjenta, istnieje jednak możliwość łączenia pomocy (do pewnej wysokości) w przypadku wytwarzania produktów w ramach różnych systemów [MRiRW, 2011].

Według stanu na początek 2014 r. na unijną listę towarów z symbolem Chroniona Nazwa Pochodzenia wpisano 9 krajowych wyrobów, 18 pozycji zarejestrowano jako Chronione Oznaczenie Geograficzne, a na liście Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności znajduje się 9 produktów [PPR, 2014].

Jeśli chodzi o działalność w ramach unijnego systemu rolnictwa ekologicznego, to w latach 2004–2012 liczba krajowych producentów ekologicznych wzrosła z 3760 do 26 376, z czego 98% podmiotów to ekologiczni producenci rolni. Warto również zwrócić uwagę na rosnącą liczbę przetwórci ekologicznych: w 2004 r. było ich 55, a w 2012 r. – 312. Najwięcej podmiotów, z ponad pięćdziesięcioprocentowym łącznym udziałem w ogólnej liczbie, skupiają dwie branże: owocowo-warzywna oraz przetwórstwo produktów przemiału zbóż. Istotnie wzrosła również powierzchnia ekologicznych użytków rolnych – z blisko 84 tys. ha w 2004 r. do prawie 662 tys. ha w roku 2012 [Zdrojewska, 2013].

Oprócz uczestnictwa w systemach unijnych polscy producenci żywności wykazują również zainteresowanie działalnością w ramach pięciu wcześniej wskazanych systemów krajowych. System Integrowana Produkcja uznaje się w Polsce za dość trudny we wdrażaniu ze względu na złożone metody upraw poszczegól-

nych roślin [Goryńska-Goldmann, Wojcieszek, 2013]. W latach 2004–2011 wydano w tym zakresie 10 736 certyfikatów dla gospodarstw, chociaż liczba wnioskujących była dużo wyższa [Niewęglowska, 2014]. Z kolei w Systemie Jakości Wołowiny, stworzonym przez Polskie Zrzeszenie Producentów Bydła Mięsnego, działa około 30 rolników i kilka przetwórci. Stowarzyszenie szacuje, że w najbliższych latach liczba hodowców działających w systemie może się zwiększyć nawet do 200. Ma temu służyć m.in. rozpoczęta w końcu 2012 r. trzyletnia kampania promująca wołowinę z oznaczeniem QMP, na której dofinansowanie zgodziła się Unia Europejska [Drewnowska, 2014].

Jeśli chodzi o System Gwarantowanej Jakości Żywności, to jego multiproduktowy charakter pozwala rozwijać go i rozszerzać o kolejne grupy wyrobów. Do roku 2014 włączono do niego kulinarne mięso drobiowe i wieprzowe oraz wędliny. Liczba zakładów działających w ramach tego systemu nie jest wprawdzie imponująca, ale wciąż się powiększa. W branży drobiarskiej jest ich 10, produkcją mięsa wieprzowego zajmują się 2 (w 2014 r. mają dołączyć kolejne 4), a produkcją wędlin – 6 (planuje się przyłączenie kolejnych 7). Imponuje za to liczba hodowców drobiu działających w systemie, wynosząca ponad 530. Natomiast w zakresie trzody chlewnej jest ich już tylko trzech. Od 2014 r. logo QAFP można umieszczać na wybranych produktach branży piekarniczej. Podjęto również prace nad opracowaniem wytycznych dla konserw i produktów garmażeryjnych [Wywiad..., 2014]. Z kolei w systemie PQS do września 2013 r. działało 16 mięsnych zakładów przetwórczych oraz 136 gospodarstw prowadzących hodowlę trzody chlewnej [Dyba, 2014]. Wreszcie w ramach systemu „Jakość Tradycja”, według danych Polskiej Izby Produktu Regionalnego i Lokalnego, działa blisko 80 podmiotów posługujących się certyfikatem zgodności dla ponad 100 produktów, m.in. dla sera pleśniowego „Lazur błękitny” czy dla majonezu kieleckiego [Produkty..., 2014].

4. Inne formy wyróżnienia produktów wysokiej jakości na polskim rynku żywnościowym

Produkty regionalne, tradycyjne i inne cechujące się wysoką jakością wyróżniane są także poza ustanowionymi systemami jakości. Na poziomie krajowym funkcjonuje program „Poznaj Dobrą Żywność”, opracowany przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Jego głównym zadaniem jest informowanie konsumentów o istnieniu na rynku produktów żywnościowych wysokiej jakości. Aby posługiwać się znakiem jakości, trzeba spełnić kryteria ustanowione przez Kolegium Naukowe ds. Jakości Produktów Żywnościowych [Maciejczak, 2009]. Inne oznaczenia o zasięgu krajowym to: „Najlepsze w Polsce”, „Agro Polska” i „Polski producent żywności”.

Dodatkową formą wyróżnienia produktów żywnościowych jest prowadzony przez MRiRW rejestr pod nazwą Lista Produktów Tradycyjnych. Skupia on produkty, których jakość lub wyjątkowe cechy czy właściwości pozostają w bezpośrednim związku ze stosowanymi tradycyjnymi metodami produkcji. Takie produkty są elementem dziedzictwa kulturowego regionu, na terenie którego są wytwarzane, oraz tożsamości jego społeczności. Co istotne, za tradycyjne metody uważa się te praktykowane od co najmniej 25 lat. Pomimo, że wpis na listę nie daje ochrony prawnej, a jedynie służy identyfikacji i promocji produktów wytworzonych tradycyjnymi metodami, zainteresowanie nim wśród polskich firm nie słabnie. Według danych MRiRW na początku lutego 2014 r. rejestr tego typu produktów obejmował 1218 pozycji.

Z kolei na poziomie regionalnym i lokalnym warto wskazać takie oznaczenia jakościowe, jak „Marka Lokalna – Naszyjnik Północy”, „Zielone Płuca Polski”, „Łączy nas Babia Góra”, „Bieszczadzki Produkt Lokalny”, „Sochaczewski Dukat” oraz „Dziedzictwo Kulinarne – Warmia, Mazury, Powiśle”. Ten ostatni znak został nadany w ramach stworzonej na skalę kontynentu tzw. Europejskiej Sieci Dziedzictwa Kulinarne, skupiającej regiony nastawione na rozwój poprzez promowanie lokalnej, regionalnej i tradycyjnej żywności. Pierwszym polskim członkiem Sieci zostało w 2005 r. województwo warmińsko-mazurskie. Licencję na posługiwanie się tym oznaczeniem uzyskało już ponad 100 podmiotów z tego regionu. Kolejne regiony, które przystąpiły do tego programu, to: opolski, pomorski, zachodniopomorski, wielkopolski, mazowiecki, świętokrzyski i dolnośląski [Kieljan, 2011]. Następnym oczekującym jest region małopolski [Regions..., 2014].

Warto również przytoczyć działania w zakresie wyróżniania produktów żywnościowych podejmowane na poziomie ogólnosiwiatowym. Do najbardziej znanych należą: ruch tzw. Slow Food oraz ruch społeczny Fair Trade. Ten pierwszy ma na celu wspieranie regionalnych producentów żywności, zwłaszcza oryginalnej, tradycyjnej, zdrowej i zagrożonej zanikiem z powodu rozwoju produkcji przemysłowej. Ten drugi natomiast dba o sprawiedliwe warunki handlowe na świecie, roztaczając opiekę nad krajami Południa, zajmującymi się dostawami kawy, herbaty, kakao i innych wytworów, często wolnych od środków chemicznych czy organizmów genetycznie modyfikowanych [Kieljan, 2011].

Podsumowanie

Akcesja Polski do struktur europejskich przyniosła rodzimym przedsiębiorstwom niewątpliwie wiele korzyści i wyzwań związanych z ich funkcjonowaniem na wspólnotowym rynku. W pierwszych latach członkostwa jednym z atutów przesądzających o konkurencyjności krajowych produktów nad unijny-

mi były przewagi cenowe. Obecnie w związku z zacieraniem się różnic w kosztach prowadzenia działalności gospodarczej oraz z rosnącą konkurencją, m.in. na skutek akcesji kolejnych państw i poprawy standardu życia społeczeństw w wielu krajach, atuty jakościowe stały się skutecznym sposobem na wyróżnienie i zdobywanie zaufania wśród nabywców żywności. Potrzeba zwiększonej koncentracji na problematyce jakości wynika również z szybkiego rozwoju międzynarodowego handlu żywnością. Wiodącą rolę odgrywają w nim globalne koncerny, które nierzadko doprowadziły do upadku lub zaniku lokalnej wytwórczości, cechującej się często wysoką jakością i unikatowymi recepturami. Ażeby zapobiec temu zjawisku, jak również skrócić nadmiernie wydłużone kanały dystrybucyjne żywności (które przyczyniają się do rozwoju rynku „anonimowej” żywności), polityka jakości – mająca bardzo szeroki kontekst, dotyczący również problematyki zrównoważonego rozwoju – stała się trzonem współpracy państw w zakresie prowadzonej Wspólnej Polityki Rolnej.

Uczestnictwo polskich producentów żywności w programach na rzecz rozwoju i utrzymania jakości wydaje się stanowić jedną z kluczowych możliwości zaistnienia na wysoce zglobalizowanym i konkurencyjnym rynku. Sprzyjają temu położenie geograficzne, bogate dziedzictwo kulturowe oraz nieskażone środowisko naturalne. Krajowi wytwórcy żywności aktywnie uczestniczą w systemach jakości ustalonych na poziomie wspólnotowym, o czym świadczy ciągła rejestracja rodzimych produktów. Również na poziomie krajowym i lokalnym widać zainteresowanie opracowywaniem programów wyróżniania produktów żywnościowych. Rośnie liczba produktów opatrywanych specjalnymi oznaczeniami jakościowymi oraz zaangażowanie poszczególnych regionów i podmiotów w działalność potwierdzoną certyfikatem jakości.

Bibliografia

- Borowska A., 2008, *Unijny system ochrony żywnościowych produktów regionalnych i tradycyjnych*, http://www.wne.sggw.pl/czasopisma/pdf/EIOGZ_2008_nr71_s107.pdf [dostęp: 15.03.2013].
- Certyfikaty jakości żywności, 2014, <http://www.agro-smak.org.pl/index/?id=3c59dc048e8850243be8079a5c74d079> [dostęp: 15.03.2014].
- Drewnowska B., 2014, *Certyfikat na ratunek wołowinie*, http://www.ekonomia.rp.pl/artukul/941_077.html [dostęp: 15.03.2014].
- Dyba I., 2014, *Jesteśmy na początku budowania jakości wieprzowiny*, <http://www.farmer.pl/produkcja-zwierzeca/trzoda-chlewna/jestesmy-na-poczatku-budowania-jakosci-wieprzowiny.46073.html> [dostęp: 15.03.2014].
- FAPA, 2011, *Wspólna Polityka Rolna jako europejska polityka żywnościowa. Wersja wstępna*, Warszawa.
- Goryńska-Goldmann E., Wojcieszek M., 2013, *Pozyskiwanie środków unijnych przez producentów rolnych w ramach działania 132 PROW 2007-2013*, *Journal of Agribusiness and Rural Development*, nr 1.

- Jakubowski T., 2014, „Jedno zdrowie” – bezpieczeństwo żywności od pola do stołu, http://www.vetpol.org.pl/www_old/Slowo_prezesa/Jedno%20zdrowie%20bezpieczenstwo%20zywnosci%20od%20pola%20do%20stolu.pdf [dostęp: 15.03.2014].
- Kieljan K., 2011, *O systemach jakości żywności. Vademecum funkcjonowania produktów regionalnych i tradycyjnych*, Centrum Doradztwa Rolniczego, Kraków.
- Komisja Europejska, 2008, *Zielona księga w sprawie jakości produktów rolnych. Normy jakości produktów, wymogi w zakresie produkcji rolnej, systemy jakości*, KOM (2008) 641 z 15.10.2008.
- Komisja Europejska, 2009, *Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie polityki jakości produktów rolnych*, COM (2009) 234 z 28.05.2009.
- Komisja Europejska, 2010, *Lepsza polityka unijna pomoże skuteczniej informować o jakości produktów żywnościowych*, IP/10/1692 z 10.12.2010.
- Maciejczak M., 2009, *Oznaczenia jakościowe jako źródło różnicowania dochodów i zwiększania aktywności na obszarach wiejskich*, [w:] *Rozwój obszarów wiejskich-wizerunek medialny*, red. K. Krzyżanowska, SGGW, Warszawa.
- MRiRW, 2011, *Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności. Działania promocyjne i informacyjne*, Warszawa.
- MRiRW, 2014, *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014–2020. Wstępny zarys*, www.minrol.gov.pl [dostęp: 15.03.2014].
- Niewęglowska G., 2014, *Alternatywne formy gospodarowania w rolnictwie wspierane w ramach WPR 2014–2020*, <https://www.ierigz.waw.pl/download/10249-Niewęglowska1.pdf> [dostęp: 15.03.2014].
- Parlament Europejski, 2010, *Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie polityki jakości produktów rolnych: jaką strategię wybrać?* P7_TA (2010) 88 z 25.03.2010.
- PPR, 2014, *36 polskich produktów ma unijne znaki jakości*, <http://www.ppr.pl/arttykul-36-polskich-produktow-ma-unijne-znaki-jakosci-181600.php> [dostęp: 15.03.2014].
- Produkty posiadające znak*, 2014, <http://www.produktyregionalne.pl/jakosc.php?body=article&name=produkty-posiadajace-znak&lang=pl> [dostęp: 15.03.2014].
- Regions of Europe*, 2014, <http://www.culinary-heritage.com/regions.asp> [dostęp: 15.03.2014].
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z dnia 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych, 2012, OJ L 343 z 14.12.2012.
- Stec S., Stec A., 2014, *Udział producentów pierwotnych w pozyskiwaniu środków finansowych na systemy jakości żywności*, <http://www.ur.edu.pl/file/30081/24.pdf> [dostęp: 15.03.2014].
- Tereszczuk M., 2008, *Health Check – przegląd Wspólnej Polityki Rolnej*, [w:] *Ocena wpływu Wspólnej Polityki Rolnej na rynki rolne*, red. R. Mroczek, IERiGŻ, Warszawa.
- Wiśniewska M., Malinowska E. (red.), 2011, *Zarządzanie jakością żywności. Systemy. Koncepcje. Instrumenty*, Difin, Warszawa.
- Wywiad ze specjalistą ds. systemu jakości*, 2014, <http://www.sposobna.sprawdzonydrob.pl/component/k2/item/38-wywiad-ze-specjalista-ds-systemu-jakosci.html> [dostęp: 15.03.2014].
- Zdrojewska I. (red.), 2013, *Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2011–2012*, IJHARS, Warszawa.